

Emakeeleolümpiaadi lõppvoor 10. märtsil 2023 Tallinna Ülikoolis (7.–8. kl)

1. ülesanne (6 punkti)

Kirjuta selgitusele õige vaste.

- 1) keel, mida kasutatakse erialases suhtluses
- 2) püsiv sõnaühend, millel on terviklik tähendus
- 3) lähtekeelse häälduse ja kirja­pildiga võõrkeelne sõna eestikeelses tekstis
- 4) süvenev inglise keele kasutamine, eelistamine eesti keelele
- 5) mittesugulaskeelte kokkupuude
- 6) mistahes vormi ja pikkusega kõneldud või kirjutatud keeleline sõnum, millel on vastuvõtja jaoks tähendus

2. ülesanne (6 punkti)

Asenda võõrmõjuline konstruktsioon eesti keelele omasega.

1. Kooli kodukord on leitav kooli kodulehelt.
2. Laagri grafititunnel on kujundatud noorte poolt.
3. Liverpoolis toimuva Eurovisiooni hääletussüsteem saab olema varasemast tunduvalt erinev.
4. Müügilauad vanalinnas on aina kallinemas.
5. Saame läbi nende kogemuste kindlasti targemaks.
6. Kontrolli telefoni kulumise või kahjustuste osas.

3. ülesanne (9 punkti)

Karl August Hermann kirjeldas esimeses eestikeelses grammatikas („Eesti keele Grammatik“, 1884) eesti kirjakeele muuttüüpe. Loe tema muuttüüpide kirjeldusi ning too igaühe kohta 3 sellesse tüüpi kuuluva sõna näidet nõutud vormis (vt juhiseid tabeli lahtris “Küsimus”).

Muuttüübi kirjeldus	Küsimus	Vastus
Kahesilbilised sõnad tüvi esimesel järgul, sõna keskel on kerge umbhäälik b, d, g kahe täishääliku vahel. Omastawas langewad b, d, g sõna keskelt koguni wälja, selle juures saab nimetawa u asemele endine o ja i asemele endine e, üks kõik kas esimeses ehk teises silbis. Teised täishäälikud a, e, o, õ, ä, ei muutu.	<i>Too kirjelduse põhjal 3 sellesse tüüpi kuuluva sõna näidet mitmuse nimetava vormis.</i>	1) 2) 3)
Terwe silp -da, -me, -ne on ainsuse nimetawast ära kulunud, aga ainsuse omastawas on ta alles; osastawal ainsuses -t ja mitmuses -id ja mitmuse omastawal -te lõpuks.	<i>Too kirjelduse põhjal 3 sellesse tüüpi kuuluva sõna näidet mitmuse nimetava vormis (iga erineva „ära kulunud“ silbi kohta üks).</i>	1) 2) 3)
Sõnad, mille lõpp ainsuse nimetawas -a-s. Wiimane -s langeb ühel osal kõigis teistes käänetes koguni ära nõnda, et tema asemel ainsuse osastawas -t, ainsuse omastawas ei midagi, aga mitmuse osastawas -id ja mitmuse omastawas -te seisab; teisel osal langeb see -s ainsuse omastawas ära, aga ainsuse osastawast ja mitmuse käänetest mitte.	<i>Too kirjelduse põhjal 3 sellesse tüüpi kuuluva sõna näidet mitmuse omastava vormis.</i>	1) 2) 3)

4. ülesanne (10 punkti)

Võrdle kolme teksti ja leia erinevusi a) ülesehituses ja tekstitavades; b) lauseehituses ja grammatikas; c) sõnavaras ja d) õigekirjas. Leia iga erisuse kohta vähemalt kaks näidet, osuta selgelt nendele kohtadele tekstis, võid näited ka nummerdada. Tekstide kõrval on tühi lahter märkuste jaoks. Korrektselt ja selgelt sõnastatud vastused kirjuta tekstikastide järele viimasele leheküljele.

Tekst	Märkused ja näited
Hirmus torm. on mineval nädalal Läänemere lõuna rannas, Saksamere ja Inglise-kanali randades olnud, mille üle järgmise lühikese ülewaate toome. Kielist: Hirmus põhja-ida torm ajas minewal ööl ränga kogu wett meie sadamasse, mis läbi west omast alalisest seisupinnast 10 jalga kõrgemale tõusis. Hommikul oliwad sadama ligidal kõik uulitsad wee all. Sadamas pidi kõik töö ja toimetamine seisma. Kahju on väga suur. Palju purjulaewu on hukka läinud. Kõik mererand on laewade tükkisid kui täis külwatud. – Hamburist: Orkani sarnane torm on niihästi merel kui ka Elbe jõel ja kuiwal maal arwamata kahju teinud. Sadamas on torni palju laewu ahelaist lahti kiskunud ja ära ajanud. Inglismaal on torm mitu päewa wältanud. Telegrahwi traadid ja postid on maha kistud, puud üles juuritud, majad maha lõhutud ja nende waremate all palju inimesi surma saanud Iseäranis tugew oli torm Sünderland-Gobtenis: börse hoone katus sai päält ära puhutud. Üks ränk tinaplaat lendas kui leht ülesse, keerati kokku nagu paber ja wisati siis suure praksumisega wastu maad. Kuningliku teatri katus sai maha tõstetud ja kõik sisemine ehitus ära purustatud. Mitmed lapsed saiwad wastu majasid ja maad wirutatud ja murdsiwad käe ja jala luud. Londonist teatakse: Torm möllab iseäranis Inglise-kanaalis. Calais ja Doveri wahel ei wõi laewad käia. Ostendest on korraline laew wälja sõitnud, ei ole aga sisse jõudnud. Hastings on kaheksa kalamehe lootsikut kadunud. Saksamerel on kalameeste laewastik suurt kahju saanud. Siiaaalse sõnumite järel on 53 laewa hukka läinud, nende seäs mitu suurt aurulaewa. Pääle selle on kange lume tuisk, mis läbi raudtee rongid kinni jääwad. Mitmed inimesed on teel lumes otsa leidnud, ka kaks soldatit [---] Ka Wahemere rannast tulewad tormi üle sõnumid. Niisama ka Läänemerelt. Saksa laew „Auguste Jeannette“, Memelist Sunderlandi teel, hakkas wett wõtma; mehed läksiwad ta päält ära.[---] Eesti Postimees ehk Näddalaleht : ma- ja linnarahvale, nr. 47, 29 november 1893	

Tekst 2	Märkused ja näited
NÕUKOGUDE LAEV PÄÄSTIS AMEERIKA PRAAMI Nõukogude tanklaev «Alaqir» sõitis naftalaadungiga Bordeauxlt Dunkerque'isse. Sellal oli Biskaia lahes 8-palline torm. 18. jaanuari õhtul kell 18.15 märkas tanklaev punaseid rakette — hädasignaali. Merehätta oli sattunud USA mereväepraam nr. 1561. Suured lained ei lubanud praamile läheneda ega seda puksiiri võtta. Kui tanklaev pärast mitut ebaõnnestunud katset uuesti praamile lähenes, pörkas ta sellega kokku ning sai vigastada. Tanklaeva meeskond parandas kiiresti augu laeva keres ning jätkas päästetöid. «Alaqir» astus ühendusse rannaäärsete Prantsuse raadiojaamadega ning palus, et saadetaks välja puksiir. Kuid tugeva tormi tõttu ei saanud puksiir avariikohale tulla. Nõukogude meremeestel tuli jätkata päästetöid üksinda. 19. jaanuaril kell 13.35 saadi lõpuks praam kanepiköie abil puksiiri võtta. Kuna aga oli karta, et kanepiköis katkeb, ning praami meeskond oma jõududega terastrossi vastu võtta ei saanud, lasti «Alaqirilt» paat vette. Eluga riskides jõudis tanklaeva avariigrupp, keda juhtisid kapteni esimene abi Kravtsov ja vanemtüürimees Dudtšenko, Ameerika praamile. 20. jaanuaril kell 21.45 jõudis praam Prantsusmaa sadamasse Saint-Nazaire'i. Nagu selgus, oli tormihoog 17. jaanuaril kell 18.35 kiskunud praami, mis seisis Prantsuse rannikul, endaga kaasa ja viinud ookeanile. Kuna raadiojaam ning kaks mootorit lakkasid töötamast ning praami ei saanud enam juhtida, kaotasid ameeriklased lootuse pääsemiseks. Kodumaa : nädalaleht, nr. 5, 30 jaanuar 1963	

Tekst 3	Märkused ja näited
Ilm segab ühendusepidamist saartega Rasked ilmastikutingimused takistavad endiselt ühendust mandri ja saarte vahel – Saaremaale viiv jäätrass on suletud ja Hiiumaale ei sõida enam praamid. Pinnatuisu tõttu suleti esmaspäeva õhtul ajutiselt mandri ja Muhu saare vaheline jäätrass, ütles Saaremaa teedevalitsuse juhataja asetäitja Toomas Magus. “Olukord oli nii hull, et osa autosid ei saanud omal jõul läbi. Seetõttu ei jäänud meil muud üle kui jäätee sulgeda.” Magusa sõnul on mandri ja Muhu saare vahel palju rüsiäääd, mille vahelt tuule korral ei tuiska lumi ära, vaid koguneb hangedesse. “Hiiumaa ja mandri vahel sellist rüsiäääd ei ole, seetõttu suudavad nad oma jäätrassi lahti hoida. Kui saabub hea ilm, läheb meil uue jäätrassi rajamiseks kolm-neli tundi.” Esmaspäeval katkenud praamiliiklust mandri ja Hiiumaa vahel ei ole seni õnnestunud taastada, sest veetase on endiselt liialt madal, ütles Saaremaa laevakompanii põhjaliinide direktor Vello Heinmets. Ta selgitas, et veetaset mõõdetakse iga päev kaks korda ja kolmapäeval oli see 76 cm alla keskmise. Heinmets lisas, et madal veetase on tingitud ida-ja kirdetuultest. “Seni kuni tuul ei pöördu läänekaartesse, veetase ei tõuse ja me ei saa praamiliiklust Hiiumaale taastada.” Sünoptikute ennustuste kohaselt ei muutu tuule suund enne homset. Heinmetsa sõnul saab praamiliikluse käivitada siis, kui läänekaarte tuuled on tõstnud veetaseme 50 cm alla keskmise. Hiiumaa teedevalitsuse andmetel on mandri ja Hiiumaa vaheline jäätrass avatud ja alates kolmapäevast võivad seal sõita kuni kolmetonnised autod. BNS Eesti Päevaleht, nr. 42, 22 veebruar 1996	

a) erinevused ülesehituses ja tekstitavades

b) erinevused lauseehituses ja grammatikas

c) erinevused sõnavaras

d) erinevused õigekirjas

5. ülesanne (3 punkti)

Meenutades Pire Terasse artiklit, kirjelda, mis järjekorras on keeleteadlased täheldanud *e* häälduse muutumist *ä*-ks erisuguse ülesehitusega sõnade teises silbis. Selleks kirjuta iga muutuse ette selle järjekorranumber (1., 2. või 3.).

Teise silbi *e* hääldus muutus *ä*-ks

Järjekord	Sõna ülesehitus
	sõna esimeses silbis on mis tahes täishäälik, millele järgneb mis tahes kaashäälik + <i>e</i> , nt <i>kuule</i>
	sõna esimeses silbis on mis tahes täishäälik + <i>he</i> , nt <i>lõhe</i>
	sõna esimeses silbis on <i>ä</i> , teises silbis <i>he</i> , nt <i>pähe</i>

6. ülesanne (5 punkti)

Vali igale küsimusele üks õige vastus, tõmmates ringi tähe a, b või c ümber.

- Üks põhjusi, miks tuuakse keelde uusi väljendeid, on poliitkorrektsus, nt kui ütleme a) *makaronid* asemel *pasta*, b) *mahajäänud maad* asemel *arengumaad*, c) *vabatahtlik õppimine* asemel *õhinapõhine õppimine*.
- Eesti käändelõpu *-ga* kujunemist kaassõnast *kaas* nimetavad keeleteadlased a) grammatiseerumiseks, b) madaldumiseks, c) leksikaliseerumiseks.
- Kognitiivse metafoorteooria järgi on keeles üsna vähe põhilisi mõistemetafoore ehk mõtlemismustreid, mis avalduvad mitmesugustes keelendites. Milline väljend esindab mõistemetafoori KURB ON ALL? a) *ärgem laskugem emotsioonidesse*, b) *nagu kuu pealt kukkunud*, c) *meeleheite sügavik*
- Inglise keelest laenatakse mõnikord vaid piltliku väljendi tähendus, nt a) *see on minu teetass*, b) *kops läks üle maksa*, c) *olen nii excited*.
- Kõige vähem teietavad a) soomlased, b) eestlased, c) venelased.

7. ülesanne (13 punkti)

Georg Mülleri jutlustes võis sama sõna kirja­pilt varieeruda. Lahenda ristsõna, kirjutades ruudustikku tema sõnavariantide tänapäevase kirja­pildi. (8 punkti)

Mülleri kirja­pildid

naÿßyte, naysede, naÿste

kæßy, keßi, kæßi, kæssÿ, keßÿ

küinlax, küÿnlax

wöyme, woyme

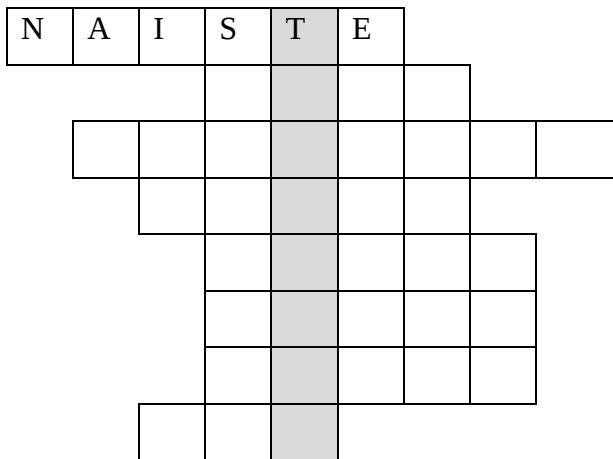
aßiat, asyat, asiat, assyat

iallad, ialladt, iallath

leüÿab, leüiab, leudab

aick, ayck, æick

Tänapäevane kirja­pilt



Mida tähendab lahenduseks saadud sõna tänapäeva keeles?

Too näidete põhjal välja viis erinevust tänapäevase ja Mülleri kirjaviisi vahel. (5 punkti)

1)

2)

3)

4)

5)

8. ülesanne (5 punkti)

Ava metafoorsete väljendite ja üksiksõnade tähendus. Kirjuta lause punktiirile uuesti välja.
Näiteks: *Tema raamatuid loetakse pisut pika hambaga* > *Tema raamatuid loetakse pisut vastumeelselt.* (5 punkti)

1. Üks ajakirjanikust **jupijumal** ajab siin ikka oma rida.

2. **Jäme ots** oli pereemade käes, nagu ta olema peabki.

3. Hipid, titemammad, kodukanad, karjäärinaised, ühesõnaga **karvased ja sulelised**, minust tükk maad nooremad ja minust palju vanemad.

4. Pennu **kirstunael** on kinnisvaraäri.

5. Kas tahame olla **konn**, kes **surnuks kees**?

9. ülesanne (10 punkti)

Aidi Valliku noorteromaanis „Kuidas elad, Ann?” (2001) avastab peategelane Ann keldrist oma ema Kärdi päevikud ja saab teada, et ema oli nooruses elanud üsna tormilist elu.

1. Ema päevikusissekandes on vahelt mõned read kustunud, aita need taastada, jätkata sarnases stiilis, kasutades toonase aja trotslikele noortele iseloomulikke keelendeid, reaaliaid, mõttemalle ja tegutsemisviise. Fantaseeri, mis tüdrukutega vahepeal juhtus. (Lisa vähemalt viis lauset) (5 punkti)

30.6.1984 Olin jälle ringi peal. Algul konutasime kõik kohvikus. Õhtu möödus õndsas mittemidagitegemises. Pärast läxime Elise poole. Seal leidis Pille grimmikarbi yles, värvisime end siis hästi koledax & etendasime midagi Dante põrgu sarnast. Pärast leidsime, et võix juua yhe veini, pesime grimmi maha & läxime jälle linna. Saimegi veini osta & jõime selle kunstiinstituudis mingi trepi all ära. Pärast oli naljakas olemine, yritasime kõik omavahel võõrkeeltes rääkida. Hulkusime vanalinnas, vahepeal tekkis Elisel kerge hysteeria, aga see läx õnnex yle.

Ma vist isegi tukastasin veidi, siis tulid Palle & Jaan. Raul ikka veel magas. Tegime igasugust nalja & yritasime syya, siis otsustasime magama minna. Kuna Raul oli vallutanud yxi terve diivani & oli veel vaid Elise voodi & minu madrats, siis viskasid Palle & Jaan kulli & kirja, kumb kumma kõrvale läheb. Jaan tuli mulle. Nojah, & siis see juhtuski. Armastasime Jaaniga veidi & mulle tundus, et Jaani on võimalik tõsimeeli ära armuda. Igatahes oli temaga väga hea. Armusingi vist temasse natuke, kuigi kurat teab. (Vallik 2001: 80)

2. Esita juurdekirjutatud päevikusissekanne tänaste noorte kõnepruugis. Mõtle, mis on tänapäevaste noorte käitumises võrreldes neljakümne aasta taguse ajaga muutunud või jäänud samaks (keel, reaaliad, mõttemallid jms). (5 punkti)